

Използване на стандарти в съдебно-техническа експертиза

проф. д-р Илия ЦЕНЕВ, СМС - управител на консултантска фирма „Практика-О.К.“ ООД

инж. Мариана ШИРКОВА, СМС – управител на Фондация „Качество 21-ви век“

инж. Александър КИРКОВ – аспирант в Университет по библиотекознание и информационни технологии

Въведение

Преглеждайки статистиката за наказателните дела за периода 1989 – 2012 години се вижда, че техният брой е нарастнал с 200%. Средно годишно от съдебните институции се разглеждат от порядъка на 40000 дела. Аналогично е положението и с гражданските дела. В болшинството от случаите на съдебните дела, има по една съдебно-техническа експертиза. Всичко това показва една тенденция за повишаване на необходимостта от изготвяне на съдебно-технически експертизи. Тази тенденция задълбочава проблемите при назначаването и изготвянето на такива експертизи. Тази тема беше дискутирана в гражданският съвет към ВСС, на 26.04.2013 г. (протоколът от заседанието може да се види на интернет страницата на Сдружение за експертизи, финансово-икономически и технически анализи „СЕФИТА“, <http://www.sefita.org/page.php?n=197062&SiteID=181>). На 15.11.2013 г. се проведе експертна кръгла маса между Висшия съдебен съвет, Министерство на правосъдието и Съюза на юристите, също посветена на проблемите на съдебно-техническите експертизи (протоколът от кръглата маса може да се види на сайта на СЕФИТА: <http://www.sefita.org/page.php?n=211918&SiteID=181>).

С настоящата публикация авторите искат да помогнат при решаването на натрупаните проблеми в изготвянето на съдебно-технически експертизи, чрез прилагане на добри практики от международни и чуждестранни стандарти. Още повече, че в много европейски държави, се прилагат стандарти в експертната дейност, вече няколко години и са налице първите положителни резултати от това.

Съдебен процес и съдебно-техническа експертиза

Съдебно-техническите експертизи са едни от способите за събиране и проверка на доказателствата в съдебният процес. Същата може да се разглежда и като специфично следствено действие от гледна точка на използването на специални знания и наличието на два субекта в реализирането ѝ – компетентния орган и вещото лице (съдебния експерт). На фиг.1 е показан съдебният процес и неговите фази. Известно е, че на всяка една фаза може да възникне необходимост от съдебно-техническа експертиза.

Законодателно са уредени основанията за назначаването ѝ, съдържанието на акта, лицата на които се възлага, лицата които не могат да бъдат експерти, съдържанието, както и основанията за назначаване на допълнителна или повторна експертиза. За целите на процеса са дефинирани и случаите, в които се изисква задължително експертно заключение.

Становищата, които съдебните експерти изготвят за нуждите на гражданският или наказателен процес, са научно базирани и следват две основни цели: първата да дадат максимално независима (от страните по делата) и максимално компетентна оценка. Най-общо казано, съдебната експертиза е изследване, което съдебни експерти назначава на тесен специалист в изследваната област, с цел резултата от изследването да изяснява факти и обстоятелства обект на изследването, по такъв начин, че компетентният орган да разкрие в пълнота обективната истина.

Съдебно-техническата експертиза е способ за доказване или отхвърляне на определени обстоятелства, свързани със съдебния процес. След възлагането ѝ, тя има собствен процес на изясняване на обстоятелствата, предмет на доказване в наказателното и гражданското производство. Този процес се извършва от вещи лица, които притежават специални знания в областта на науката, техниката, изкуството и занаятите.

Съдебен процес

Фиг. 1

Понятието "специални знания" е относително и зависи от нивото на научните постижения и съвременната техника за дадена страна. Освен "специални знания", вещите лица използват и знания, заложен в наказателния процес, гражданския процес и криминалистиката, за да се елиминира на тази относителност в знанията на експертите следва да се ползват „добри практики“, описани в национални, чуждестранни или международни стандарти. Това обстоятелство ще се обоснове по-долу при разглеждане на обществения модел на съдебно-техническата експертиза.

Нормативна уредба

Въпросите, свързани с назначаването на съдебно-техническите експертизи са уредени в няколко закона като: Наказателно-процесуален кодекс, Гражданско-процесуален кодекс, Административно-процесуален кодекс и Данъчно-осигурителен процесуален кодекс. Начинът на изготвяне, вида на ползваните инструменти и средства са описани в Наредба № 3 от 30 ноември 2012 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица, издадена от Министерството на правосъдието. Наредбата разглежда и принципите на управление на документите спрямо приетите и извършени експертизи. Тя формално посочва използването на научни методи за изготвяне на експертизите, както воденето на „експертно деловодство“ без да конкретизира допустимите методи и инструменти. С Наредба № 3 от 30.11.2012 година за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица се регламентира:

- Условието, на които трябва да отговарят специалистите, утвърдени за вещи лица;
- Реда и сроковете за включване, промяна и отписване от списъците на вещите лица;
- Условието и реда за определяне и изплащане на възнаграждение на вещите лица;
- Етични правила за поведение на вещите лица.

В най-общ аспект с Наредбата се дефинират понятията "вещо лице", "необходими разходи", "действително отработен час", "експертиза", "образци за сравнително изследване", "специални знания". Определят се и съдебните експертизи по класове и видове (Приложение №1 към чл.7 и чл.13 ал.1 от Наредбата).

Основни принципи, залегнали в организацията на съдебно-техническите експертизи и дейността на вещите лица са:

- Спазване на законността;
- Независимост,
- Суверинитет на вещото лице от компетентните органи;
- Обективност,
- Безпристранност и пълнота на експертното изследване;
- Конфиденциалност.

Обществен модел на съдебно-техническа експертиза

Въпреки дефинирането на понятията и въвеждането на класове и видове експертизи, основните проблеми при из-

готвянето на съдебно-технически експертизи могат да бъдат посочени като:

1.В законодателството като цяло, както и Наредбата липсват конкретни текстове за ценза и опита на съдебните специалисти (условието към ценза на съдебните експерти в чл.13, ал 1 от Наредбата „завършило е професионално образование и притежава съответните специални научни знания в областта на определен вид съдебна експертиза съобразно приложение № 1“ и чл.13 ал. 2 „има най-малко 5 години стаж по специалността“). Липсата на конкретни изисквания към тясна специализация, както и изисквания към периодична квалификация, често води до забавяне на експертизите, изготвяне на неточни или непълни експертизи, което от своя страна води до назначаване на последващи експертизи.

2.Тъй като експерта се избира от списък, спрямо специалностите, които са посочили специалистите при тяхната регистрация, често се оказва, че съдебните специалисти, не са достатъчно квалифицирани или нямат съвременни познания по темата на експертизата, което от своя страна води до необходимостта от назначаване на нова експертиза, което освен че удължава времето за разглеждане по делата, но и увеличава разходите по тях.

3.В законодателството като цяло, както и в Наредбата липсват конкретни правила за методите на изследванията, както и изготвяне на самите експертизи, заложен чл. 2, ал. 4 от Наредбата, а именно „научна обоснованост на средствата и методите, използвани при експертното изследване“, в чл.3, ал. 2 „научните изследвания в областта на съдебните експертизи“, както и чл. 3, ал. 3 „научно-методическото обезпечаване на съдебната експертиза“ от Наредбата, не са конкретни, което дава възможност, всеки съдебен специалист да използва различни методи (често научно необосновани) и това води до назначаване на нова експертиза, което удължава срока на делото и повишава разходите.

4.Липсват конкретни изисквания за документирането на експертизите, освен описаните в чл. 5 от Наредбата, изискванията относно експертното деловодство, а именно: „регистър на експертните заключения и илюстративните материали“, „регистър на образците за сравнителни изследвания“ и „регистър на използваните при експертизата доказателства“, са недостатъчни, което дава възможност за допускане на грешки при документирането на изследванията и водене на деловодство, и често води до компрометиране на експертизата или до експертиза, която може да се тълкува по много начини, което от своя страна води до възлагане на втори експертиза и забавяне на делото, както и повишаване на неговите разходи!

5.Най-съществен недостатък е, че в своята практическа работа съдебните експерти не ползват единни методи за оценка на съответствие/несъответствие спрямо зададените критерии от съда или друга институция, поръчала експертизата. За различни области тези методи са регламентирани в съответни национални, чуждестранни или международни стандарти.

За да се покаже високата обществена значимост на съдебно-техническа експертиза, авторите предлагат един модел, показан на фиг. 2.

Видно от модела е, че освен описаните по-горе недостатъци в нормативната уредба, върху качеството на съдебно-техническа експертиза“ влияят значителен брой случайни факто-

Обществен модел на съдебно-техническа експертиза

Фиг. 2

ри. Те могат да бъдат минимизирани, ако в „законодателната среда“ се въведе принципното изискване за задължително прилагане на стандарти при изготвяне на съдебно-техническа експертиза. Стандартите, които съдържат в себе си „добри практики“ в дадена област, са доброволни. Тяхното задължително прилагане се извършва, когато това се регламентира в съответно законодателство. Това предложение на авторите не е новост. Това е добра практика във всички напреднали страни. Освен това голяма част от съществуващите стандарти, разработени за различни области, могат да се ползват за целите на съдебно-техническата експертиза. Съществуват и специално разработени такива стандарти.

Стандарти за съдебни експертизи

Американската асоциация ASTM International, позната още като the American Society for Testing and Materials (ASTM), е световно признат лидер в развитието и управлението на стандарти, създадени, чрез международен консенсус. Днес много от 12 000 стандарти създадени от ASTM се използват в целия свят за подобряване на качеството на продуктите, подобряване на безопасността, улесняване достъпа до пазара и търговията и доверието на потребителите. Стандартите за съдебно-техническа експертиза, изготвени от ASTM, са базирани върху научни методи и добри практики, заети в хода на изготвяне на изследванията, извършвани във връзка с наказателни или граждански законодателства. Тези стандарти са

средство за подобряване на съдебните експертизи, както и в помощ на съдебните експерти, разследващи органи и техните ръководители. По-долу са показани една малка част от стандартите за съдебни експертизи, разработени от ASTM:

Криминалистика

класификация	име
E1386 - 10	Standard Practice for Separation of Ignitable Liquid Residues from Fire Debris Samples by Solvent Extraction
E1388 - 12	Standard Practice for Sampling of Headspace Vapors from Fire Debris Samples
E1412 - 12	Standard Practice for Separation of Ignitable Liquid Residues from Fire Debris Samples by Passive Headspace Concentration With Activated Charcoal
E1413 - 13	Standard Practice for Separation of Ignitable Liquid Residues from Fire Debris Samples by Dynamic Headspace Concentration
E1588 - 10e1	Standard Guide for Gunshot Residue Analysis by Scanning Electron Microscopy/ Energy Dispersive X-ray Spectrometry

E1610 - 02(2008)	Standard Guide for Forensic Paint Analysis and Comparison
E1618 - 11	Standard Test Method for Ignitable Liquid Residues in Extracts from Fire Debris Samples by Gas Chromatography-Mass Spectrometry
E1843 - 96(2010)	Standard Guide for Sexual Assault Investigation, Examination, and Evidence Collection
E1967 - 11a	Standard Test Method for the Automated Determination of Refractive Index of Glass Samples Using the Oil Immersion Method and a Phase Contrast Microscope
E1968 - 11	Standard Guide for Microcrystal Testing in the Forensic Analysis of Cocaine
E1969 - 11	Standard Guide for Microcrystal Testing in the Forensic Analysis of Methamphetamine and Amphetamine
E2057 - 10	Standard Specifications for Preparation of Laboratory Analysis Requests in Sexual Assault Investigations
E2123 - 10	Standard Practice for the Transmittal of Evidence in Sexual Assault Investigation
E2124 - 10	Standard Practice for the Specification for Equipment and Supplies in Sexual Assault Investigations
E2125 - 11	Standard Guide for Microcrystal Testing in the Forensic Analysis of Phencyclidine and Its Analogues

Интердисциплинарни стандарти в съдебните експертизи

класификация	име
E620 - 11	Standard Practice for Reporting Opinions of Scientific or Technical Experts
E678 - 07(2013)	Standard Practice for Evaluation of Scientific or Technical Data
E860 - 07(2013)	Standard Practice for Examining And Preparing Items That Are Or May Become Involved In Criminal or Civil Litigation
E1020 - 13	Standard Practice for Reporting Incidents that May Involve Criminal or Civil Litigation
E1188 - 11	Standard Practice for Collection and Preservation of Information and Physical Items by a Technical Investigator
E1459 - 13	Standard Guide for Physical Evidence Labeling and Related Documentation
E1492 - 11	Standard Practice for Receiving, Documenting, Storing, and Retrieving Evidence in a Forensic Science Laboratory

Психофизичните методи за откриване на измама

класификация	име
E2062 - 11	Standard Guide for PDD Examination Standards of Practice
E2080 - 06	Standard Guide for Clinical Psychophysiological Detection of Deception (PDD) Examinations for Sex Offenders

E2229 - 09	Standard Practices for Interpretation of Psychophysiological Detection of Deception (Polygraph) Data
E2324 - 04(2011)	Standard Guide for PDD Paired Testing
E2386 - 04(2011)	Standard Guide for the Conduct of PDD Screening Examinations

Образование и обучение на експерти

класификация	име
E2000 - 05	Standard Guide for Minimum Basic Education and Training of Individuals Involved in the Detection of Deception (PDD)
E2064 - 00(2006)	Standard Guide for Minimum Continuing Education of Individuals Involved in Psychophysiological Detection of Deception (PDD)
E2162 - 07	Standard Guide for Minimum Continuing Education of Individuals Involved in Psychophysiological Detection of Deception (PDD) Testing of Sex Offenders
E2163 - 06	Standard Guide for Minimum Training Requirements for Examiners Conducting Psychophysiological Detection of Deception (PDD) Testing of Sex Offenders in Treatment, Probation or Other Similar Programs

Авторите разполагат с подробна информация не само за опита на САЩ в разработка и прилагане на целеви стандарти за постигане на качество в „съдебно-техническа експертиза“, но и за Европейския съюз.

В заключение за започнатата тема, за използване на стандарти в съдебно-техническата експертиза, могат да се обобщят следните моменти:

1. Съдебно-техническата експертиза активно подпомага един от най-старите процеси в историята на обществото – съдебния процес. От нейното качество до значителна степен може да се повлияе в крайното решение на съда. Ето защо върху експертизата се проявява натиск от заинтересованите в съдебния спор страни.

2. Към настоящия момент в нормативната уредба на Република България няма механизми, които измерват качеството на работа на съдебните експерти. По тази причина в редица казуси на съда се прибегва до тройна или петорна експертиза, след разглеждане на резултатите на първата съдебно-техническа експертиза. Всичко това свързано с използването на значителен обществен ресурс, удължаване на съдебния процес и подлагане на съмнения от обществото на решенията на съда.

3. В света от години е въведено използването на стандарти при съдебно-техническите експертизи. Това позволява значително по-еднозначно изпълнение на критериите, поставени в съда, в това число елиминиране на субективния фактор на експерта и опитите да му бъде повлияно.

ПРАКТИКА - О.К. ООД

website: www.praktika-ok.com, e-mail: praktika@online.bg, e-mail: praktika@intech.bg

1505 София ул. " Русалка " 23, тел. /факс: : (02) 944 18 06, GSM: 0888 98 47 98, 0888 98 96 35, 0896 70 38 90

КОНСУЛТАЦИИ И ОБУЧЕНИЕ ПО:

- Внедряване на международни стандарти по системи за управление;
- Прилагане на добри управленски практики за ефикасност и ефективност на бизнеса;
- Управление на проекта;
- Поддържане на съответствие за продукти и услуги с определени изисквания;
- Статистически методи и анализи;
- Оценка на риска - трудов, екологичен, инфраструктурен;
- Други практически въпроси в областта на качеството, околната среда, здраве и безопасност при работа.

Certificate of Registration

СОФТУЕР В ОБЛАСТТА НА:

- Системи за управление
- Оценка на риска

This is to certify that the
Quality Management System
of

"Praktika-O.K." OOD.
23 "Rusulka" str,
Sofia,
1505,
Bulgaria.

Has been independently assessed and is
compliant with the requirements of:

ISO 9001:2008

For the following scope of activities:

Integrated management systems consultations
Project management consultations

Certificate Number: 112463A

Date of initial registration	08 th March 2011
Date of this certificate	08 th March 2011
Certificate expiry (subject to the company maintaining its system to the required standard)	07 th March 2014

УЧЕБНИ / РЕКЛАМНИ МАТЕРИАЛИ И ПРЕЗЕНТАЦИИ ЗА:

- Описаните по-горе консултантски и обучаващи дейности
- По задание на клиента

Authorised Signatory

This certificate is the property of ACM Limited and shall be returned immediately on request.
ACM Limited, The Business Centre, Edward Street, Redditch, B98 6HA, UK. +44 (0)1527 584 759 info@acmcert.com

За да видите клиентите на фирмата, от 1993 г. до настоящия момент, моля посетете нашата интернет страница.